

Sisekaitseakadeemia
Politsei- ja Piirivalvekolledž

Margo Erm

KAUGÜLEKUULAMISE RAKENDAMINE
VÄÄRTEOMENETLUSES PÕHJA PREFEKTUURIS

Lõputöö

Juhendaja:

Ege Ülend, MA

Kaasjuhendaja:

Imbi Kivi, MA

Tallinn 2011

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Kolledž: Politsei- ja Piirivalvekolledž	Kuu ja aasta: juuni 2011
Töö pealkiri: Kaugülekuulamise rakendamine väärteomenetluses Põhja Prefektuuris	
Töö autor: Margo Erm	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas. Allkiri:
<p>Eesti Vabariik on tuntud e-riigina. Üle maailma oleme tähelepanu köitnud erinevate IT programmide elluviimisega ja innovaatiliste IT lahenduste leiutamise ja nende rakendamisega. Viimasel ajal on tõstatunud küsimus: „Kas erinevad ametkonnad ka kõiki neid võimalusi kasutavad?“ Antud lõputöö eesmärk on uurida, kas Politsei- ja Piirivalveameti Põhja Prefektuur süüteomenetlustoimingute läbiviimisel kasutab IT alaseid võimalusi ja lahendusi. Töö koosneb kolmest peatükist, milles esimeses antakse ülevaate kehtivatest õigusnormidest, mis reguleerivad kaugülekuulamise valdkonda ning tehakse nende põhjal kindlaks, kas ja kuidas on väärteomenetluses võimalik kasutada kaugülekuulamist. Teises peatükis vaadeldakse selleks olemasolevaid tehnilisi vahendeid ning praktikaid. Kolmas peatükk koosneb läbiviidud ekspertintervjuust ning töö kokkuvõttes, tehakse järeldusi ning ettepanekuid. Töö maht on 38 lehekülge. Lõputöö juurde on lisatud ekspertintervjuu kava ning töö tulemusel koostatud kaugülekuulamise juhend Põhja Prefektuuri väärteomenetlejatele.</p>	
Võtmesõnad: kaugülekuulamine, menetlus, kohtuväline, väärteomenetlus	
Võõrkeelsed võtmesõnad: distant interrogation, proceeding, out-of court, misdemeanour proceeding	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia	
Kaitsmisele lubatud	
Allkiri:	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja:	Allkiri:

SISUKORD

ANNOTATSIOON.....	2
SISUKORD	3
MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU.....	4
SISSEJUHTUS	5
1 KAUGÜLEKUULAMINE VÄÄRTEOMENETLUSES.....	9
1.1 Kaugülekuulamist reguleerivad õigusaktid	9
1.2 Kaugülekuulamise erisused ja menetlunõuded.....	13
2 TEHNILISED VÕIMALUSED.....	17
2.1 Kaugülekuulamise praktika teistes asutustes.....	21
3 EKSPERTINTERVJUU	24
KOKKUVÕTE	30
SUMMARY.....	35
KASUTATUD KIRJANDUS.....	37
LISAD.....	40

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

Menetlustoiming – menetluse käigus tehtav õigusliku tähendusega toiming.

Ülekuulamine – ülekuulamine on tõendusteabe kogumine küsitlemise vormis.

Tõend – tõend on kahtlustatava, süüdistatava, kannatanu ja tunnistaja ütlus, eksperdiarvamus, eksperdi antud ütlus ekspertiisiakti selgitamisel, asitõend, uurimistoimingu, kohtuistung ja jälitustoimingu protokoll või muu dokument ning foto või film või muu teabesalvestis (Kriminaalmenetluse seadustik 12.02.2003).

Kaugülekuulamine – ülekuulamine tehnilise lahenduse abil, mille käigus menetlusosalised otseülekandena vahetult näevad ja kuulevad uurimisasutuses mitteviibiva tunnistaja ütluse andmist ja saavad talle küsimusi esitada (Kriminaalmenetluse seadustik 12.02.2003).

Digitaalallkirjastamine – ID-kaardi abil antav digitaalallkiri on seaduse silmis võrdne omakäelise allkirjaga.

Krüpteerimine – andmete teisendamine sellisele kujule, mida teistel on võimalik lugeda ainult vastava dekrüpteerimise võtme olemasolu korral.

PPA – Politsei- ja Piirivalveamet.

VTMS – Väärteomenetluse seadustik.

KrMS – Kriminaalmenetluse seadustik.

KarS – Karistusseadustik.

SDVES – Süüteomenetluses digitaalallkirjastatud ja muu digitaalse dokumendi vormistamise, edastamise ja säilitamise kord.

IT – infotehnoloogia.

IP aadress – internetiprotokolli kohane arvutite ja muude arvutivõrgus toimivate seadmete omavaheliseks suhtlemiseks arvutivõrgus vajalik ülemaailmselt unikaalne aadress.

SISSEJUHATUS

Eesti on maailmas tuntust kogunud e-riigina. Oleme tähelepanu köitnud erinevate infotehnoloogiliste (edaspidi IT) programmide rakendamise, innovaatiliste IT lahenduste leiutamise ja nende kasutusele võtmisega. Olulisemateks neist võiks pidada tiigrihüppe programmi, e-valimiste ja e-riigi programmi rakendamist. On ilmne, et Eesti Vabariik on loonud tugeva alusbaasi erinevate IT lahenduste kasutusele võtmiseks ning nende lahenduste rakendamiseks on vastu võetud olulisi ja väga vajalikke seadusi. Kodanikele on väljastatud isikuttõendav dokument, ID kaart, mis on varustatud kiibiga ja mis võimaldab lisaks isikutuvastamisele interneti keskkonnas sooritada erinevaid toiminguid. Võimalik on sõlmida lepinguid ja kinnitada neid digitaalallkirjaga kodust välja minemata.

Millist eesmärki teenivad erinevad IT lahendused? Infoajastul on aeg meie kõige väärtuslikum ressurss ja just digitaalmaailm annab meile võimaluse seda kokku hoida. Teine oluline aspekt digitaalsete rakenduste kasutamise juures on majanduslik ehk see annab võimaluse väiksema ressursikuluga saavutada sama tulemus. 12.10.2010 aasta Politsei- ja Piirivalveameti (edaspidi PPA) eetika konverentsil viitas politoloog Ivar Tallo asjaolule, et Eesti Politsei ei kasuta IT lahendusi piisavalt. Tema sõnul on politsei jaoks ID kaart pelgalt isikuttõendav dokument ja ei midagi muud. Samal konverentsil toonitas Eesti Energia müügi- ja teeninduse direktor Sten Argos, et iga organisatsioon peab üle vaatama, kui palju klienti täna jooksutatakse ja kui palju on seda võimalik vähendada. See oli ilmselge etteheide politseile, kui organisatsioonile, et digitaallahenduste rakendamine politseis pole piisav ega teeni klientide huve. Tekkinud on reaalne vajadus erinevate kaasaegse tehnika poolt pakutavate võimaluste paremaks kasutusele võtuks politseisüsteemis.

Käesoleva lõputöö autor töötab PPA Põhja Prefektuuris menetlusteenistuse vanemana ning on seega teadlik prefektuuri laekuvate digitaalsete avalduste järsust kasvust viimaste aastate jooksul. Erinevad asutused, nagu näiteks AS Eesti Statoil, on läinud täielikult üle digitaalsele kirjavahetusele politseiga. PPA on omad sammud selles suunas teinud, nimelt on kasutusele võetud dokumendihaldussüsteem, mis võimaldab digitaalavaldusi vastu võtta, neid registreerida ja ka vastata digitaalselt. Kuid kas see ei ole poolik lahendus? Millised on inimese või asutuse soovid, kes edastab avalduse politseile digitaalselt? Kindlasti soovib see isik või asutus kokku hoida oma aega ja raha, et ei peaks politseiasutusse kohale minema ja saaks oma probleemi lahendada lihtsalt, kiiresti ja odavalt. PPA on samuti asunud seisukohale, et digitaaldokumentide kasutuselevõttuga hoitakse organisatsiooni siseselt kokku aega ja raha. Kuidas saab politsei selles valdkonnas ressursisäästlikumalt tegutseda? Kuidas käitub politsei täna, kui on saanud avalduse väär- või kuriteo kohta? Politsei saadab isikule või asutuse volitatud esindajale kutse ja kodanik on kohustatud ikkagi politseiasutusse kohale tulema. Siit kerkibki autori ette küsimus, miks see nii on ja kas saab ka teisiti?

Käesoleva lõputöö eesmärk on uurida, kas PPA Põhja Prefektuuris kasutatakse kohtuvälises menetluses IT lahendusi menetlustoimingute läbiviimisel. Uuritakse, miks ei kasutata Põhja Prefektuuris menetlustoiminguna kaugülekuulamise võimalust, kas on olemas seaduslik baas selliseks menetlustoiminguks ning mis on selle toimingu läbiviimist takistavad asjaolud. Töö käigus uuritakse ja analüüsitakse Eesti Vabariigis kehtivaid seadusi, mis reguleerivad kaugülekuulamise läbiviimist menetlustoiminguna. Töö eesmärk on välja selgitada, kas kaugülekuulamist on võimalik kasutada väärteomenetluses ja kas seda on vaja? Kas kaugülekuulamise käigus kogutud tõend on ka kohtus vettpidav? Samuti uuritakse kaugülekuulamise vormistamise nõudeid väärteomenetluses ning nende kinnitamist digitaalallkirjaseadusest tulenevalt. Uurimustöö käigus viiakse läbi intervjuu Põhja Prefektuuris väärteomenetlust teostavate menetlejatega, kes on menetluse käigus läbi viinud kaugülekuulamist. Intervjuu eesmärk on välja selgitada, millised raskused on ilmnunud kaugülekuulamise läbiviimise ja kas kaugülekuulamist on väärteomenetluse raames üldse vaja. Lõputöö tulemina koostab autor kaugülekuulamise juhendi, mis edaspidi abistab menetlejat kaugülekuulamise läbiviimisel.

Eesmärgi saavutamiseks on lõputöö raames püstitatud järgmised küsimused ja ülesanded:

1. Kas väärteomenetluses on võimalik kasutada kriminaalmenetlusest tulenevat võimalust, kaugülekuulamist?
2. Kas kaugülekuulamise kasutamise vajadus väärteomenetluses on olemas?
3. Milliseid tehnilisi vahendeid saab Eesti politseis kasutada kaugülekuulamise läbiviimiseks?
4. Koostada ja viia läbi intervjuu Põhja Prefektuuri väärteomenetluses kaugülekuulamist kasutanud ametnikega.
5. Koostada juhend, mille alusel hakatakse kasutama kaugülekuulamise võimalust Põhja Prefektuuris väärteomenetluse läbiviimisel.

Lõputöö empiirilise osa eesmärk on uurida, kui palju väärteomenetluse raames kaugülekuulamist kasutatakse, selgitatakse välja, millised takistused või kitsaskohad on esinenud või veel esinevad kaugülekuulamise läbiviimisel väärteomenetluses. Samuti saadakse ülevaade, milliseid tehnilisi lahendusi kasutatakse menetlustoimingu läbiviimisel, milliseid tehnilisi vahendeid soovitakse kasutada ja millised võimalused on PPA-l antud valdkonnas veel kasutamata. Autor soovib saada häid kogemusi, mida hiljem on võimalik jagada teiste kolleegidega.

Lõputöö empiirilise osa tulemused annavad organisatsiooni juhtidele selgema arusaama, kas kaugülekuulamist on võimalik läbi viia väärteomenetluses, miks ja mis põhjustel seda ei kasutata ja mida saab Põhja Prefektuuris ära teha, et seda aktiivsemalt kasutama hakataks. Samuti tehakse töö käigus saadud andmetele ja analüüsi tulemustele tuginedes järeldusi ning ettepanekuid õigusnormide kohaldatavuse osas kaugülekuulamise läbiviimisel kohtuvälises menetluses. Koostatakse juhendmaterjal Põhja Prefektuuri väärteomenetlust läbiviivatele ametnikele kaugülekuulamise läbiviimiseks kohtuvälises menetluses.

Käesolevas töös on kasutatud õigusaktide 01.03.2011. a seisuga redaktsioone. Töö koosneb kolmest peatükist, milles esimeses antakse ülevaate kehtivatest õigusnormidest, mis reguleerivad kaugülekuulamise valdkonda ning tehakse nende põhjal kindlaks, kas ja

kuidas on väärteomenetluses võimalik kasutada kaugülekuulamist. Teises peatükis vaadeldakse selleks olemasolevaid tehnilisi vahendeid ning praktikaid, kolmas peatükk koosneb läbiviidud eksperdi intervjuust ning töö neljandas osas, kokkuvõttes, tehakse järeldusi ning ettepanke. Lõputöö juurde on lisatud ekspertintervjuu kava ning töö tulemusel koostatud kaugülekuulamise juhend Põhja Prefektuuri väärteomenetlejatele.

1 KAUGÜLEKUULAMINE VÄÄRTEOMENETLUSES

1.1 Kaugülekuulamist reguleerivad õigusaktid

Vastavalt Politsei ja Piirivalve seadusele on politseile pandud rida kohustusi, mille hulgas ka väärteomenetluste läbiviimine. Politsei oma tegevustes peab järgima seadusi, ning seaduste täitmisel ei tohi inimeste põhiõigusi põhjendamatult piirata. Ka väärteomenetlust läbi viies peab politsei tekitama isikutele võimalikult väheseid kohustusi. Käesolevas peatükis vaatleb autor Eesti Vabariigis kehtivaid seadusi, mis reguleerivad kaugülekuulamist kui menetlustoimingut ning kaugülekuulamise kasutamise võimalusi väärteomenetluses.

Eestis reguleerivad kohtuvälist ja kohtueelset menetlust Väärteomenetluse seadustik (edaspidi VTMS) ja Kriminaalmenetluse seadustik (edaspidi KrMS). VTMS ei näe ette kaugülekuulamise läbiviimise võimalust väärteomenetluses, kuid VTMS § 2 on üldiselt sõnastanud KrMS sätete kasutamise kohustuse väärteomenetluses juhul, kui see ei ole reguleeritud VTMS-s. Väärteomenetluse seadustiku kommenteeritud väljaandes (Koolmeister, Kangur, Lind, Pajula, Ploom ja Sirk 2007:3) on välja toodud Riigikohtu lahend RKL 3-1-1-65-04, mille kohaselt on Riigikohus asunud seisukohale, et nende küsimuste osas, mis on VTMS-s täielikult reguleerimata, tuleb kriminaalmenetluse seaduses sätestatust hälbida vaid väärteomenetluse erisustele tuginedes.

VTMS-s reguleerib menetlustoiminguid VTMS 5. peatükk, mille § 31 kohaselt järgitakse väärteomenetluses tõendite kogumisel kriminaalmenetluse sätteid samas peatükis toodud erisustega arvestades. Nendeks erisusteks on:

- jältustoimingute tegemise keeld;
- tunnistaja anonüümseks tunnistamise keeld;

- isiku läbivaatuse erisused;
- läbiotsimise erisused;
- vara arestimise keeld;
- kriminaalmenetluses ettenähtud tõkendite kohaldamise keeld.

Kuna ükski toodud erisustest ei puuduta tunnistaja ülekuulamist ning tunnistaja ülekuulamine ei ole VTMS-s reguleeritud, tuleb asuda seisukohale, et väärteomenetluses tuleb tunnistajaid üle kuulata KrMS sätete kohaselt. Sellele viitab ka väärteomenetluse seadustiku kommenteeritud väljaanne öeldes, et „ütlusi saadakse eelkõige ülekuulamise tulemusena, mille regulatsioon tuleneb KrMS §-dest 66 – 76“ (Koolmeister, jt 2007: 48). Kaugülekuulamisest räägib KrMS § 69, reguleerides tunnistaja kaugülekuulamist kriminaalmenetluse raames (KrMS 12.02.2003). Lähtuvalt eeltoodust saab siit teha järelduse, et väärteomenetluse raames on lubatud tunnistajat üle kuulata kaugülekuulamise vormis.

„Õigusliku reguleerituse aspektist võib kohtueelses menetluses täheldada kaht ülekuulamise põhiliiki: on olemas kahtlustatava ülekuulamine ja tunnistaja ülekuulamine. Ülejäänud ülekuulamised, puudutagu nad siis kannatanut, spetsialisti või kedagi teist, on valdavalt tunnistaja ülekuulamise reeglistiku variatsioonideks“ (Krüger 2008:11). Sellest tulenevalt saamegi rääkida väärteomenetluses kahest erinevast ülekuulamisest: tunnistaja ülekuulamine, olgu see siis kannatanu, pealtnägija või eksperdi ülekuulamine ja menetlusaluse isiku ülekuulamine. Väärteomenetluses ei nimetata teo toimepanijat kahtlustatavaks, vaid on kasutusele võetud täiesti uus mõiste „menetlusalune isik“. „Menetlusalune isik on see, kes on allutatud menetlustoimingutele, kuna on alust arvata, et ta on toime pannud väärteo“ (Koolmeister jt. 2007:19). Sellest tulenevalt puudub väärteomenetluses kahtlustatava ülekuulamine, selle asemel viiakse läbi menetlusaluse isiku ülekuulamine, mis on reguleeritud VTMS § 65. Siit tuleneb terminoloogiline erisus KrMS ja VTMS vahel: esimene räägib kahtlustatava, teine menetlusaluse isiku ülekuulamisest, kuid sisuliselt on tegemist mõlemal juhul teo potentsiaalse toimepanija ülekuulamisega. Samale järeldusele saab jõuda väärteomenetluse kommenteeritud väljaande põhjal, mis viitab asjaolule, et „menetlusaluse isiku ülekuulamisel tuleb lisaks VTMS § 65 sätetele juhinduda KrMS § 75 ja 76 sätetest“ (Koolmeister jt. 2007:107), mis

räägivad vastavalt kahtlustatava ülekuulamisest kui toimingust ja kahtlustatava ülekuulamise protokollide nõuetest. Siiski sätestab KrMS vaid tunnistaja kaugülekuulamise ega räägi midagi kahtlustatava ega süüdistatava kaugülekuulamisest. Seega, kuna seadusandja ei ole ette näinud kahtlustatava ega süüdistatava kaugülekuulamist, ei saa seda läbi viia ka menetlusala isiku suhtes väärtemenetluses. Sellest lähtuvalt käsitleb autor käesoleva lõputöö raames vaid tunnistaja kaugülekuulamise võimalusi ja seaduslikke aluseid selle erisusega, et empiirilise uuringu käigus vastatakse ka küsimusele, keda on vaja kaugülekuulamise teel üle kuulata ja miks.

Jõudes seega järeldusele, et väärtemenetluses on kohtuvälisel menetlejal õigus läbi viia tunnistaja, sh kannatanu ja eksperdi suhtes kaugülekuulamist, kerkib uus küsimus: kas teda võib kaugülekuulamise vormis alati üle kuulata või on siin mingid piirangud? KrMS § 69 lg 1 sätestab, et kaugülekuulamist võib korraldada, kui tunnistaja vahetu ülekuulamine on raskendatud või põhjustab ülemääraseid kulutusi (KrMS 12.02.2003). Seadusandja on paragrahvi sisse kirjutanud kaks olulist piirangut, millega menetleja peab arvestama. Mõlemad mõisted on seaduse poolt määratlemata ehk antud juhul peab menetleja ise otsustama enne kaugülekuulamise rakendamist, kas üks nendest tingimustest on täidetud. „Tunnistaja vahetu ülekuulamine on raskendatud näiteks sel juhul kui tunnistaja on raskelt haige või põdur. Tunnistaja vahetu ülekuulamine võib põhjustada ülemääraseid kulutusi näiteks sel juhul, kui tunnistaja viibib väga kaugel“ (Kergandberg ja Sillaots 2006:357). Selleks, et menetleja saaks nimetatud otsuse teha, tuleb autori arvates siin lähtuda standardsest menetluskäigust ehk esmaselt saadetakse isikule, keda on vaja tunnistajana üle kuulata, kutse politseijaoskonda ilmumiseks vastavalt VTMS § 40. Nüüd kui isik kasutab oma õigust ja teatab vastavalt VTMS § 40 lg 2 p 10-le, et ei saa jaoskonda ilmuda, tuues ära ka põhjenduse, saab menetleja otsustada, kas KrMS § 69 lg 1 tulenevad tingimused on täidetud. Nagu eelpool mainitud, on liigsete kulutuste tekitamise mõiste seaduse poolt määratlemata ehk seadusandja on leidnud, et selle peab menetleja ise otsustama vastavalt konkreetsele olukorrale. Sellest lähtuvalt saab teha järelduse, et siin peab menetleja kasutama kaalutusõigust, arvestades otsuse tegemisel kahe olulise asjaoluga. Esiteks, kui kaugel ülekuulatatav viibib ja kui kulukaks kujuneb viimase jaoskonda ilmumine ehk kas kaugülekuulamine põhjustab väiksemaid kulutusi kui kohaletulek. Teiseks peab menetleja arvestama

menetlustoimingu eripäradega ehk otsustama vastavalt menetluse huvidele, kas antud isikut saab ja on mõttekas kaugülekuulamise teel üle kuulata või tuleb seda teha vahetult. Kui KrMS § 69 lg 1 üks tingimustest on täidetud, saab menetleja pakkuda tunnistajale kaugülekuulamise võimalust. Selle ettepaneku peab tegema just menetleja, kes juhib ja organiseerib menetluse käiku.

Vastavalt KrMS § 69 lg 5-le on ette nähtud ka välisriigis viibiva tunnistaja kaugülekuulamise erisused, mis on reguleeritud KrMS §-s 468. Üsna täpselt on reguleeritud, kuidas ja mis tingimustel saab välisriigis asuva tunnistaja suhtes kaugülekuulamist läbi viia. Võrreldes omavahel kaht kaugülekuulamist reguleerivat paragrahvi, § 69 ja § 468 sõnastust, leiab väikese vastuolu, mis võimaldab § 69 vääriti tõlgendamist. Nimelt sätestab § 69 lg 3, et kaugülekuulamine telefonitsi on lubatud vaid ülekuulata ja kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul, mis võimaldab sätet tõlgendada selliselt, justkui kehtiks kohustus saada tunnistaja ülekuulamiseks samas asjas kahtlustatava või süüdistatava nõusolek. § 468 lg 2 sõnastuses on parandustega nimetatud väärititõlgendamise võimalus kaotatud, lisades sõna „enda“: selliselt on üheselt arusaadav, et vajalik on saada kahtlustatava või süüdistatava enda nõusolek tema kaugülekuulamiseks. Käesoleva töö autor on seisukohal, et nimetatud parandus on vaja sisse viia ka § 69 lg 3 sõnastusse.

Käesoleva lõputöö raames välisriigis viibiva tunnistaja kaugülekuulamise võimalikkusesse pikemalt ei süveneta, kuna välisriigis viibiva tunnistaja kaugülekuulamiseks on vaja esitada õigusabitaotlus, mida saab teha vaid kriminaalmenetluse raames. KrMS 19. peatükk reguleerib vaid rahvusvahelist kriminaalkoostööd kriminaalmenetluses ning seda ei saa laiendada väärteomenetlusele. Seega saab teha järelduse, et välisriigis viibivat tunnistajat väärteomenetluse raames kaugülekuulata ei saa.

1.2 Kaugülekuulamise erisused ja menetlusnõuded

Jõudes järeldusele, et vääртеomenetluses on võimalik kasutada kriminaalmenetlusest tulenevat menetlustoimingut, kaugülekuulamist, tuleb välja selgitada vahetu ülekuulamise ja kaugülekuulamise erisused. Vaatluse alla võetakse ainult erisused, millele menetleja peab tähelepanu pöörama kaugülekuulamise läbiviimisel.

„Kriminaalmenetluses jagatakse tunnistaja vahetu ülekuulamine kui tervik kaheks teineteisele järgnevaks etapiks. Kõigepealt toimub isikuandmete tuvastamine. Ülekuulamise esimeses etapis selgitatakse tunnistajale tema õigusi ja kohustusi (§ 68 lg 1) ning hoiatatakse tunnistajat (§ 68 lg 2). Ka selle kindlakstegemine, mis laadi suhted on tunnistajal kahtlustatava või kannatanuga, on käsitletav ülekuulamise esimesse etappi kuuluva toiminguna. Teises etapis toimub tunnistaja ülekuulamine tõendamiseseme asjaolude kohta (§ 68 lg 4)“ (Kergandberg ja Sillaots 2006:261). Siinkohal tuleb tähelepanu pöörata asjaolule, et kaugülekuulamise puhul mängivad olulist rolli lisaks veel tehniliste vahendite kasutamise võimalused, nõusoleku küsimine kaugülekuulamiseks ning vormistatud dokumentide edastamine ja vastuvõtmine. Seetõttu on autori arvates kaugülekuulamine vaja jagada kolmeks teineteisele järgnevaks etapiks, mida ka järgnevalt vaadeldakse.

Kaugülekuulamise läbiviimise esimeses etapis tuleb tuvastada ülekuulatava isiku andmed, mis kaugülekuulamise käigus on raskendatud, kuna puudub vahetu kontakt koos dokumentaalse tõendamisega. Menetleja peab enne kaugülekuulamist olema täiesti veendunud, et tehnilise vahendi kaudu suheldakse õige inimesega. Ka kaugülekuulamise läbiviimisel tuleb ülekuulatavalt küsida tema isikuandmed, elukoha andmed ning isikuttõendava dokumendi andmed ja number, mis märgitakse ülekuulamise protokollile arvestades KrMS § 74 tulenevaid nõudeid. Selles ei ole midagi enneolematut, kuna menetlejad vestlevad igapäevaselt erinevate isikutega telefoni teel, küsides erinevat informatsiooni, mis täna vormistatakse, kas siis ettekandena või õiendina vääртеotoimiku juurde. Selle vestluse käigus selgitabki menetleja isiku andmed ja saab teadmise, kas see isik omab teavet tõendamiseseme kohta. KrMS § 66 lg 1 kohaselt on tunnistaja füüsiline

isik, kes võib teada tõendamiseseme asjaolusid (KrMS 12.02.2003). Tõenäoliselt oskab kõikidele menetleja poolt esitatud küsimustele vastata ainult õige isik. Kindlasti peab menetleja enne isikuga ühenduse võtmist politseiandmebaasist isiku andmed välja otsima, mida siis vestluse käigus saab koheselt kontrollida. Seda nõuet ei saa võtta erisusena, kuna ka vahetu ülekuulamise läbiviimisel tuleb isik tuvastada ja tema andmed kontrollida, et ei tekiks olukorda, et isik on näiteks politsei poolt tagaotsitav, kuid menetleja seda lihtsalt ei tea. Kokkuvõtvalt tuvastab menetleja selles etapis isikusamasuse ning selgitab välja, kas isik omab teavet tõendamiseseme asjaolude kohta, ehk kas isikut on vajalik üle kuulata.

Lisaks eelpooltoodule peab menetleja selles etapis välja selgitama vastavalt KrMS § 69 lg 2 p 3-le, kas ülekuulata on kaugülekuulamisega nõus. Saades sellele jaatava vastuse tuleb välja selgitada, kas ülekuulataval on olemas oskused ja ka tehnilised võimalused vastu võtta elektroonilist kirja või tutvuda digitaalse dokumendiga e-toimiku süsteemi kaudu. Kindlasti on vajalik välja selgitada elektronposti aadressi olemasolu, sest autori arvates võiks just elektronposti kaudu toimuda hiljem ülekuulamise protokollide edastamine ülekuulatavale tutvumiseks ja digitaalallkirjastamiseks. Siit saame ka empiirilise uuringu ühe küsimuse, milliseid kanaleid soovivad menetlejad kasutada digitaalsete dokumentide allkirjastamise edastamiseks. Ülekuulataval peab omama ID-kaarti, kehtivaid sertifikaate, PIN koodi ja ID-kaardilugeja võimekusega arvuti kasutamise võimalust. Eelneva väljaselgitamine ülekuulamise esimeses etapis on oluline, et lahendada ka dokumendi isikule kättetoimetamise ja politseiasutusse tagasi toimetamise viis. Kaugülekuulamist ei ole mõtet läbi viia, kui ülekuulataval puudub võimalus hiljem dokumendiga tutvuda ja seda digitaalselt allkirjastada.

Süüteo menetluse digitaalallkirjastatud ja muu digitaalse dokumendi vormistamise, edastamise ja säilitamise korra (edaspidi SDVES) § 3 näeb siin ette kolm võimalust:

- menetlusdokument edastatakse isikule elektronpostiga;
- menetlusdokument edastatakse e-toimiku süsteemi kaudu, kui isik on selleks nõusoleku andnud;
- dokument edastatakse paber kandjal.

Viimane neist võimalustest on mainitud pigem erandina. Selle erandi kasutamine nähakse ette järgmistel juhtudel:

- kui isik ei ole talle edastatud dokumendi kättesaamist elektrooniliselt 5 päeva jooksul arvates edastamisest kinnitanud või dokumenti e-toimiku süsteemis avanud, edastatakse talle dokumendi väljatrükk paber kandjal;
- dokument edastatakse isikule paber kandjal, kui isik selleks ise soovi avaldab (SDVES 22.007.2008).

Esimeses etapis tuleb ülekuulatavaga kokku leppida, millises vormingus dokument salvestatakse ja millist kanalit pidi see peale ülekuulamise lõppu edastatakse. Samuti tuleb isikult küsida, kas dokument edastatakse krüpteeritult või mitte.

Samas etapis tuleb menetlustoimingule allutatud isikule tutvustada ka tema õigusi ja kohustusi. Nii KrMS § 68 lg 2 kui ka VTMS § 49 lg 3 viitavad asjaolule, et isikult tuleb toimingu protokollile võtta allkiri tema õiguste ja kohustustega tutvustamise kohta. Siit tekib küsimus, kas peale seda toimingut tuleks isikule saata pooleliolev toiminguprotokoll õiguste ja kohustustega tutvumiseks ja allkirjastamiseks? Ei, KrMS § 69 lg 4 annab antud juhul toimingu läbiviimisele erisuse. Nimelt peab menetleja menetlustoimingule allutatud isikule õigused ja kohustused tutvustama ning tegema sellekohase märke ka tunnistaja ülekuulamise protokollile. See on oluline erisus, sest siit tuleneb, et kaugülekuulamise puhul toimingule allutatud isik ei anna eraldi allkirja õiguste ja kohustustega tutvumise kohta, sellekohase märke teeb protokollile menetleja. Tunnistajale tema õiguste ja kohustuste täpsemat tutvustamist antud töös ei vaadelda, kuna see ei erine vahetult ülekuulamise kasutatavast. Kehtib ikkagi põhimõte: menetlusele allutatud isik peab oma õigustest ja kohustustest aru saama, mitte formaalselt selle kohta allkirja andma.

„Teises etapis toimub tunnistaja ülekuulamine tõendamiseseme asjaolude kohta (KrMS § 68 lg 4“ (Kergandberg ja Sillaots 2006:261). Kaugülekuulamine kui info kogumine ja

protokollimine ei erine vahetult läbiviidavast ülekuulamisest, mistõttu nimetatud etappi pikemalt käesolevas töös ei vaadelda. Erisusena tuleb siinkohal käsitleda asjaolu, et peale ütluste protokollimist tuleb protokollitud ütlused ülekuulatavale ette lugeda ja anda ülekuulatavale võimalus teha oma ütlustes parandusi või täpsustusi. Seda seetõttu, et vastasel juhul tutvub kaugülekuulamise puhul ülekuulatav oma ütlustega alles siis, kui menetleja on protokollid digitaalselt allkirjastanud, millega temalt võetakse võimalus protokollis oma ütlusi korrigeerida.

Kaugülekuulamise läbiviimisel on toimingute lõpetamine, allkirjastamine ja protokollide lisamine toimiku juurde oluliselt erinev vahetust ülekuulamisest. Seetõttu peab autor vajalikuks seda toimingut vaadelda ülekuulamise kolmanda etapina. Kolmandas etapis peab menetleja arvestama, et kui vahetu ülekuulamise korral ülekuulatav tutvub toimingute protokolliga ja allkirjastab selle, siis kaugülekuulamise korral see nii lihtne ei ole. Kui kaugülekuulamine kui toiming on lõppenud ja ülekuulamise protokoll on valmis ning selle sisu on ülekuulatavale tutvustatud, tuleb see salvestada vastavalt SDVES § 1 lg 1 kuni 4 toodud failivormingusse. SDVES § 1 annab menetlejale võimaluse ülekuulamise protokollid jätta vormindamata txt vormingusse või ümber vormindada RTF (*Rich Text Format*), PDF (*Adobe Portable Document Format*) või ODF (*Open Document Format*) faili formaati. „Kui dokument edastatakse elektronpostiga avaliku andmesidevõrgu kaudu, peab see olema varustatud „Digitaalallkirja seaduse“ nõuetele vastava digitaalallkirjaga. Delikaatseid isikuandmeid sisaldav dokument krüpteeritakse, kasutades vastuvõtja „Digitaalallkirja seaduse“ nõuetele vastava sertifikaadi avalikku võtit. Sellist dokumenti ei pea krüpteerima, kui andmesubjekt on andnud nõusoleku dokumendi edastamiseks krüpteerimata“ (SDVES 22.007.2008). Siit tulenevalt peab menetleja dokumendi salvestama vastavalt ülekuulamise esimeses etapis kokkulepitule ja edastama selle ülekuulatavale digitaalseks allkirjastamiseks.

Peale seda kui ülekuulatav on protokolliga tutvunud ja selle digitaalselt allkirjastanud, tagastab ta selle menetlejale, kes salvestab dokumendi politsei ühtsesse menetlussüsteemi MIS. Menetleja võib otsustada selle ka välja trükkida ja lisada pabertoimiku juurde paber dokumendina. Sellega saab lugeda kaugülekuulamise kui menetlustoimingu lõppenuks.

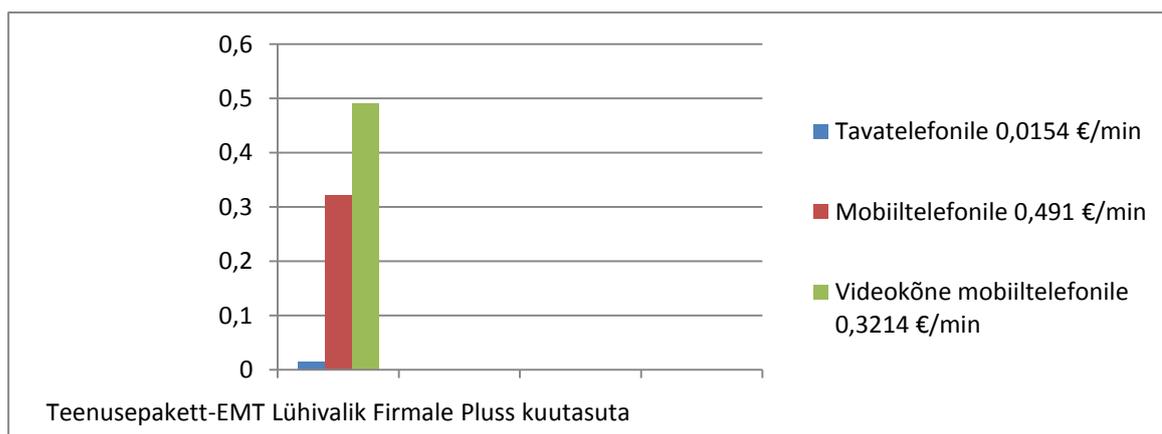
2 TEHNILISED VÕIMALUSED

Kaugülekulamise läbiviimisel peab menetleja otsustama, millise tehnilise vahendi vahendusel seda läbi viiakse. Järgnevas peatükis vaadeldakse erinevaid tehnilisi vahendeid, et leida sobivaimat kaugülekulamise läbiviimiseks. Oluline on siin ära märkida, et politsei saab kaugülekulamise käigus kasutada ikkagi ainult tsiviilkasutuses olevaid sidevahendeid. Ei ole võimalik kasutada spetsiifilisi sidevahendeid, kuna neid ei oma ülekuulamisele allutatud isikud. Näiteks puudub isikutel turvatelefon, mis ühenduse kaudu edastatud informatsiooni krüpteerib, vähendades oluliselt pealtkuulamise võimalust. Sellest tulenevalt võetakse vaatluse alla enim levinud sidevahendid, mida tänapäeval kasutatakse just tsiviiliskute poolt ning vaadeldakse, milliseid tehnilisi võimalusi peaksid need vahendid omama.

Kõige enam levinud on kahtlematult telefon. Vaatluse alla võetakse lauatelefon ja mobiiltelefon. Täna kasutatakse menetlejate poolt just telefoni kõige rohkem. Autor on arvamisel, et telefoniga saab väga edukalt kaugülekulamist läbi viia. Ka KrMS § 69 lg 3 viitab kaugülekulamise läbiviimisele telefoni vahendusel, tuues välja erisuse, et ülekuulatav peab nõustuma kaugülekulamise läbiviimisega. Siin ei näe autor mingit takistust, sest olenemata tehnilisest vahendist peab ülekuulamisele allutatud isik nõustuma kaugülekulamiselega. Kaugülekulamise läbiviimiseks peab autori arvates telefon olema varustatud käed-vaba seadmega, mis võimaldaks menetlejal isikuga suhelda ja samal ajal märkmeid teha või ütlushi protokollida. Telefon, mida kaugülekulamise käigus kasutatakse, peab omama kõne salvestamise võimekust, juhaks kui menetleja peab vajalikuks menetlustoimingut salvestada. Menetlustoimingu salvestamisel peab menetleja järgima KrMS § 150 nõudeid. Telefoni kasuks räägib asjaolu, et telefon on enim kasutuselolev sidevahend ja valdav osa elanikkonnast oskab seda kasutada. Telefoni kasutamise miinuseks võib välja tuua asjaolu, et menetleja ei näe ülekuulatavat. Menetlustoimingu käigus jääb edasikandmata ülekuulatava kehakeel ja

miimika. See on oluline puudus. Menetlejal on oluliselt raskem aru saada, kas ülekuulata räägib tõtt. „On ju inimese psüühika tihedasti seotud tema füsioloogiliste protsessidega. Nii avaldab see, mis toimub ülekuulatava psüühikas (kannatanu või tunnistaja hirm valeütluste andmise eest ettenähtud kriminaalvastutuse pärast; sisemine võitlus tõe ja vale vahel) ka väliselt“ (Lindmäe 1995:30). Teiseks oluliseks puuduseks on turvalisus. Ülekuulamise kasutatavaid tavatelefone on võimalik pealt kuulata. Siiski ei ole seadusandja siin probleemi näinud ning menetlejale on antud õigus läbi viia kaugülekuulamist telefoni teel. Kolmandaks miinuseks telefoni puhul on kindlasti kõne minuti hind. Kaugülekuulamise käigus tehtav telefonikõne on võrdlemisi pika kestvusega, mis kokkuvõttes võib oluliselt suurendada organisatsioonis kulu sideteenustele. Siinkohal on vajalik välja tuua ka lauatelefoni ja mobiiltelefoni erisused.

Kõne minutihinnast rääkides peab menetleja arvestama asjaoluga, et tavatelefonilt mobiiltelefonile tehtava kõne minutihind on oluliselt kallim kui lauatelefonile tehtava kõne minutihind. Hinnavahe on umbes 20 kordne. Vaata joonis 1. Väljatoodud minutihinnad on välja toodud EMT kodulehelt (<https://www.emt.ee/hinnad/koneteenused>), mis ei vasta PPA ja sideettevõtte vahel sõlmitud lepingu hindadele, kuna autoril puudub õigus avalikustada sõlmitud lepingu üksikasju.

Joonis 1. Teenusepakett – EMT Lühivalik Firmale Pluss kuutasuta. (Koostas: Margo Erm)

Kui nüüd võrrelda mobiiltelefoni tavatelefoniga, siis mobiiltelefoni üks suuremaid eeliseid on asjaolu, et menetlusele allutatud isikut on mobiiltelefonilt lihtsam kätte saada kui lauatelefonilt. Seda eelist kasutades peab menetleja arvestama asjaoluga, et ülekuulata võib telefoni vastu võttes viibida kus iganes: ühistranspordis, teatris, kinos, koosolekul jne. On selge, et sellisel juhul menetlustoimingut läbi viia ei saa ega tohigi, sest isiku tähelepanu ei ole koondatud menetlustoimingu läbiviimisele. Seetõttu tuleb mobiiltelefoni pidada pigem heaks võimaluseks isikuga kontakti saamiseks, et kokku leppida kaugülekuulamise läbiviimise aeg ja tehniline võimalus. Näiteks kõneminuti hinda arvestades leppida kokku aeg, millal ülekuulata on piisavalt aega ja võimalus kasutada lauatelefoni kaugülekuulamise läbiviimiseks. Mobiiltelefoni teise eelisenäena võib kahtlematult välja tuua veel videokõne tegemise võimaluse, kuid kui arvestada, et videokõne maksumus on varem räägitud kõne minutihindadest veel kordi suurem, siis selle võimaluse kasutamine võib muutuda liiga kulukaks, samuti on mobiiltelefoni käes hoides suhteliselt ebamugav ülekuulamist läbi viia.

Teine kaugülekuulamise läbiviimise võimalus on videokõne tegemine interneti vahendusel. Tänapäeval on võimalik valida kahe enimlevinud videokõne teenuse vahel: Skype ja MSN. Mõlemad on interneti keskkonnas saadaolevad ja tasuta kasutatavad tehnilised lahendid, mida võivad kasutada nii eraisikud kui ka asutused ja organisatsioonid. Nii Skype kui ka MSN pakuvad võimalust suhelda interneti vahendusel kahe või enam arvuti vahel, edastades seejuures nii teksti, heli kui ka videopilti. Üks olulisemaid asju selle juures on, et tekstisõnumite kaudu kaugülekuulamist läbi viia ei saa. Seadusandja ei ole menetlejale sellist võimalust andnud. Autori arvates on Skype ja MSN'i puhul soovitatav kasutada kas audio- või videokõne lahendust. Tunnistaja või kannatanu vahetu ülekuulamine on sellisel viisil korraldatud kaugülekuulamisest vaid veidi erinev: „vahetuse põhimõte on audiovisuaalse kaugülekuulamise korral rikutud vaid niivõrd, kui võrd küsitlemine on tehnilise meediumi kaudu filtreeritud“ (Diemer 2000, ref Kergandberg ja Sillaots 2006:356). Muuhulgas just seetõttu on kaugülekuulamise käigus soovitatav kasutada audiovisuaalset infovahetust menetleja ja ülekuulatava vahel. Selle kasuks räägib ka asjaolu, et menetleja saab vahetu kontakti ülekuulatavaga, mis annab menetlejale kindla teadmise, et ülekuulatav on pühendunud menetlustoimingule ja ei tegele kõrvaliste asjadega, lisaks kindluse õige isiku suhtes ning

lisaboonusena võimaluse jälgida ülekuulatava kehakeelt. Teine olulisem eelis telefoni ees on nii Skypel kui ka MSN`il see, et nii vahendatud tekstkõned, helikõned kui ka videokõned on tasuta. Kui nüüd võrrelda Skype`i ja MSN omavahel, siis Skype kasuks räägib asjaolu, et „Skype teel läbi viidava kõne edastamise puhul kasutatakse rahvusvaheliselt tunnustatud ja aktsepteeritud krüpteerimise algoritme“ (Encryptin...24.02.2011), mis teeb Skype kasutamise oluliselt turvalisemaks pealtkuulamise vastu. Autori arvates oleks väga kahetsusväärne näha You Tubest videolõiku mõnest politsei poolt läbi viidavast menetlustoimingust. Nii Skype kui ka MSN`i teel on võimalik edastada ka faile, ehk ülekuulamise lõpus on võimalik koheselt edastada ülekuulatavale tutvumiseks ülekuulamise käigus protokollitud ütlused. Siin on oluline tähelepanu pöörata asjaolule, et SDVES § 3 sellist võimalust menetlejale ei anna. Probleeme ei tohiks siiski tekitada ülekuulamise tekstiosa, ehk ütluste edastamine ülekuulatavale tutvumiseks, märkuste ja muudatusettepanekute tegemiseks Skype kaudu, kuid selline tegevus tuleks edaspidisel kasutusele võtmisel seadusandja poolt ka konkreetselt sõnastada. Skype ja MSN`i miinuseks võib välja tuua asjaolu, et neid vahendeid kasutatakse võrreldes telefoniga oluliselt vähem. Ka PPA ei kogu isikutelt Skype ega MSN`i andmeid, kuid see ei saa olla kaugülekuulamise läbiviimise takistuseks. Menetleja peab enne kaugülekuulamise läbiviimist võtma ühendust ülekuulatavaga ja tõenäoliselt saab see toimuda ikkagi telefoni teel, mille käigus saab kokku leppida ülekuulamise aja ja vahendi. Saab ka küsida Skype või MSN`i aadressi.

PPA Teabeturbe büroo on selles küsimuses asunud seisukohale, et Skype on tehniliselt parim hetkel saadaolev lahendus. Menetlusega seotud ametnikele saab teha Skype kättesaadavaks ülekuulamistubade arvutites, millised saab varustada veebikaamerate ja peakomplektidega, et menetlejal oleks mugav protokollide vormistada. Ka MSN on krüpteeritav, kuid pole nii kõrge mainega kui Skype, siiski on ka seda vajadusel võimalik kasutada.

Ühe võimalusena saab kasutada ka videokonverentsi seadmete poolt pakutavaid võimalusi. Politseis on olemas siseselt kasutatavad videokonverentsi seadmed ning kui on tegemist olukorraga, kus ülekuulatav asub näiteks teises linnas ja saab minna

kohalikku politseiasutusse, siis saab tema isiku seal tuvastada ning ülekuulamise läbi viia kahe politseiasutuse vahel loodud videosilla abil. See tähendab, et ülekuulamist ei pea läbi viima enam kohalik politseiametnik, vaid väärteoasja menetlev ametnik. Põhimõtteliselt on võimalik ka sarnaste videokonverentsi seadmete olemasolul seda lahendust kasutada ka väljaspool politseiasutust, kuna tegemist on IP põhiste seadmetega. Siiski eraisikutel neid seadmeid kuigi tihti kasutusel ei ole ning nimetatud võimalus ei vabasta teise prefektuuri töötajat täielikult täiendavatest tööülesannetest teise ametniku poolt menetluses oleva asja lahendamisel.

Eeltoodust lähtuvalt võib järeldada, et kaugülekuulamise läbiviimiseks on hetkel parim saadaolev lahendus Skype. Skype eelisteks teiste vaadeldud sidevahendite ees on: see on odav, võimaldab edasi anda audiovisuaalset kõnet, võimaldab vajadusel edastada ja vastu võtta teksti ja edastatav info on krüpteeritud. Just viimast peab ka autor üsna oluliseks.

2.1 Kaugülekuulamise praktika teistes asutustes

Eestis on seni kasutatud kaugülekuulamise võimalust peamiselt justiitsministeeriumi haldusalas, ehk kohtumenetluses. Viimane erineb oluliselt nii kohtueelsest kui ka kohtuvälisest menetlusest, kuid antud töö käigus on oluline erinevatele kogemustele ja praktikale tähelepanu pöörata, samuti käsitleda erisusi kohtumenetluse ning kohtuvälise menetluse vahel.

Justiitsministeeriumi haldusalas kasutatakse kaugülekuulamist kohtumenetluses, kohtuistungite läbiviimisel. Justiitsministeerium on teostanud antud valdkonnas kaks uuringut, millest mõlemad, nii 2009. aastal Kristjan Kask poolt läbiviidud uuring „Pädevus alaealiste tunnistajate ja kannatanute ülekuulamise kohta kriminaalmenetluses“ kui ka 2009. aastal justiitsministeeriumi poolt läbiviidud uuring „Inimkaubanduse definitsiooni ja kuriteokoosseisu analüüs“ viitavad kindlalt asjaolule, et kaugülekuulamise rakendamine on vajalik ja oluline samm edasi kohtueelse- ja

kohtumenetluse läbiviimisel. Nimetatud uuringutes on vaadeldud kaugülekuulamist kui vahendit alaealiste tunnistajate või inimkaubanduse ohvriks langenud isikute kaitsmiseks uute negatiivsete üleelamiste eest, mis võivad juba kannatanud isikut uuesti traumeerida. Oluliseks peetakse ka ressursi kokkuhoidu. Mõlemad uuringud on välja toonud asjaolu, et kaugülekuulamise rakendamine aitab nii ülekuulatavat, menetlejat kui ka uurimisasutust, aitab kokku hoida nii aega kui ka raha. Antud töös vaadeldav kaugülekuulamine erineb justiitsministeeriumi haldusalas kasutatavast kaugülekuulamisest oluliselt, nimelt kohtud viivad läbi kaugülekuulamisi ja kaugkohtuistungeid kohtumajade ja kinnipidamisasutuste vahel. See tähendab, et omatakse ülevaadet nii tehniliste vahendite kui ka asukohtade üle ning nende vahele on loodud turvaline ühendus. Kohtuvälises menetluses kahjuks sellist võimalust ei ole.

Kaugülekuulamisi viiakse kohtumenetluses läbi peamiselt vahistamistaotluste läbivaatamiseks ja kautsjoniotsuste lahendamiseks. „Alates 10. veebruarist 2005 on Harju Maakohtul võimalik videoühenduse pidamine Murru Vanglaga kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise taotluste menetlemiseks. Aasta jooksul (02.2005 – 02.2006) on Harju Maakohtu kohtunikud kõik ca 500 Murru ja Ämari Vangla kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise taotlust menetlenud videoühenduse vahendusel. Keskmiselt korraldatakse kaks istungit nädalas korraga 4 kuni 12 taotluse arutamiseks, millest ühe menetlemiseks kulub keskmiselt 20 minutit“ (Siilivask 2006). Lähtuvalt eeltoodust on sellise lahenduse kasutuselevõtuga hoitud kokku arvestatav rahaline ja ajaline ressurss, mis oleks kulunud kinnipeetavate konvoeerimise peale.

Kohtueelses menetluses kasutatakse kaugülekuulamist õigusabitaotluste raames kui menetlusosaline asub välisriigis. „Esimene riigipiire ületav kaugkohtuistung Soome ja Eesti vahel peeti 15. septembril 2005. a küsitlemaks Tallinna Linnakohtu poolt menetletavas kriminaalasjas Soome kodakondsetest kannatanuid. Alates septembrist 2005 kuni maini 2006 on peetud üle 10 kaugkohtuistungi Soomega“ (Siilivask 2006). Sellise tegevusega hoitakse ilmselgelt kokku veelgi ressursse.

Lähtuvalt eeltoodust tuleb tõdeda, et Eestis on olemas mitmeaastane kaugülekõulamise praktika nii kohtueelses kui ka kohtumenetluses, millega on saavutatud häid tulemusi. See annab alust arvata, et kaugülekõulamise kasutamisega oleks võimalik saavutada samalaadseid tulemusi ka selle rakendamisel väärtõemenetluses. Eestis kasutatud kaugülekõulamise praktikat väärtõemenetluses on uuritud järgmises peatükis.

3 EKSPERTINTERVJUU

Empiirilise uuringu ettevalmistamise käigus võttis autor seisukoha, et antud uuringus ei viida läbi rohkearvulisi küsitlusi ega intervjuusid. Autori arvates ei anna uuringule lisaväärtust asjaolu, et enamus menetlejad ei tea kaugülekuulamise võimalusest, ei oska või ei julge seda läbi viia. Pigem on uuringu käigus vaja saada vastuseid isikutelt, kes sellest valdkonnast midagi teavad või omavad oskusi ja kogemusi kaugülekuulamise läbiviimisel. Sellest lähtuvalt viidi empiirilise uuringu käigus läbi intervjuu menetlejatega, kes on läbi viinud väärteomenetluses kaugülekuulamist.

Uuringu ettevalmistamise käigus sai autorile selgeks, et kaugülekuulamist Põhja Prefektuuris kasutatakse ülimalt harva. Olenemata asjaolust, et kaugülekuulamise kasutuselevõtuks on seaduslik baas loodud 2008. aastast, ei kasutata seda. Teadaolevalt on 19.03.2011. a seisuga kaugülekuulamist läbiviinud 3 Põhja Prefektuuri Kesklinna Politseijaoskonna väärteomenetlejat. Neljas ametnik on nii nõu kui ka jõuga kaugülekuulamise rakendamisel abiks olnud ja omab head ülevaadet kaugülekuulamise läbiviimisel esinenud probleemidest. Sellest tulenevalt viidi läbi 4 intervjuud. Intervjuu käigus esitati 13 küsimust, küsimuste järjekorda ei muudetud. Esimesed 4 küsimust olid peamiselt iseloomustavad:

1. Milline on Teie haridus?
2. Milline on Teie arvutikasutamise oskus?
3. Millist väljaõpet on vaja ametnikule, et läbi viia kaugülekuulamist?
4. Millised takistused on ilmnunud kaugülekuulamise läbiviimisel?

Intervjueeritavate vastustest selgus, et 3 ametnikku omasid kõrgharidust ja üks keskeriharidust. Kõik vastanud pidasid oma arvutikasutamise oskust heaks või väga heaks. Kolmandale küsimusele vastates väitsid kõik intervjueeritavad, et erilisi teadmisi ega oskusi kaugülekuulamise läbiviimisel vaja ei ole. Välja toodi 3 olulisemat põhioskust, mida kaugülekuulamise läbiviimisel vaja läheb:

- arvutikasutamise oskust;
- VTMS ja KrMS tundmist ja menetlusoskust;
- digitaalallkirja andmise oskust.

Intervjuu käigus rõhutati, et esimesed 2 oskust on ja peavad olema olemas kõigil väärtemenetlejal, muidu ei saa menetleja oma igapäevaseid tööülesandeid täita. Nii kolmandat nimetatud oskust kommenteerides kui ka kolmandale ja neljandale küsimusele vastates toodi välja asjaolu, et digitaalallkirja andmise oskus puudub nii menetlejal kui ka menetlustoimingule allutatud isikul. Kui kaugülekuulamine telefoni teel sujub hästi ilma tõrgeteta, siis hilisem dokumendi allkirjastamine võib saada menetlustoimingu läbiviimisel üheks keerulisemaks tegevuseks. Intervjueeritavad tõid välja, et paljudel ülekuulatavatel puuduvad digitaalallkirja andmise võimalused või oskused. Kui digitaalallkirja andmise võimaluse puudumine võibki saada takistavaks asjaoluks kaugülekuulamise läbiviimisel, siis oskuste puudumine ei tohiks takistada toimingu läbiviimist. Intervjueeritavate kindel seisukoht oli, et see oskus tuleb menetlejal juurde õppida. Menetleja peab valmis olema olukorraks, kus toimingule allutatud isik ei saa iseseisvalt hakkama digiallkirjastamisega. Sellisel juhul on just menetleja see, kes juhendab ülekuulatavat digitaalallkirja andmise juures.

5. Kas väärtemenetluse läbiviimisel on kaugülekuulamine vajalik?

Sellele küsimusele vastasid kõik intervjueeritavad, et kaugülekuulamine väärtemenetluses on vajalik. Põhiliste argumentidena toodi välja, et just kaugülekuulamine peaks täna välja vahetama teistesse politseijaoskondadesse tehtavad eriülesanded. Teise olulise põhjusena toodi välja asjaolu, et sellega on võimalik vähendada tunnistajate „jooksutamist“. Märkusena ühe ametniku poolt toodi välja asjaolu, et kahjuks KrMS on oluliselt kitsendanud menetleja võimalusi kaugülekuulamise läbi viimiseks. Nimel toodi välja asjaolu, et seaduse alusel saab kaugülekuulamist läbi viia ainult juhul, kui tunnistaja vahetu ülekuulamine on raskendatud või põhjustab ülemääraseid kulusi. Intervjueeritav viitas asjaolule, et tihti laekub politseisse digitaalselt allkirjastatud avaldus väärtesündmuse kohta, milles on kõik olulised faktid tõendamiseseme kohta olemas ja antud isikut on vaja politseiasutusse kutsuda ainult selleks, et kogu see info vormistada ülekuulamise protokollile. Ametniku sõnade kohaselt muutub tunnistaja hoopis koostööaltimaks, kuulates kaugülekuulamise võimalusest.

Menetleja arvates võiks KrMS § 69 lg 1 sõnastust muuta ja anda vabamad käed menetlejale otsustamiseks, kas kuulata tunnistaja üle vahetult või kaugülekuulamise teel.

6. Millist tehnilist lahendust olete kaugülekuulamisel kasutanud?
7. Millised tehnilised vahendid on Teie jaoskonnas olemas, et läbi viia kaugülekuulamist?

Antud küsimustele vastasid intervjueeritavad, et kaugülekuulamise käigus on kasutatud lauatelefoni, kuna muid tehnilisi lahendusi politseijaoskonnas täna lihtsalt ei ole. Dokumentide koostamine ja edastamine käib arvuti ja interneti vahendusel.

8. Millised tehnika vahendid peavad olema Teie jaoskonnas, et läbi viia kaugülekuulamist?
9. Millist vahendit kasutaksite kaugülekuulamisel?

Mõlemale küsimusele vastati üheselt, et hetkel tuntakse puudust just multifunktsionaalsest telefonist, millel on käed-vaba suhtlemisvahend ja numbrinäitaja. Hetkel on Kesklinna politseijaoskonda tellitud uued eelpool nimetatud võimalustega lauatelefonid just kaugülekuulamise läbiviimiseks. Intervjueeritavate arvates oleks mõistlik kaugülekuulamise raames kasutada Skype või MSN poolt pakutava videokõne võimalust, kuid sellest võimalusest hetkel puudust ei tunta. Intervjueeritavate sõnade kohaselt saab ka telefoni teel väga hea ülevaate, kas ülekuulata on pühendunud menetlustoimingule või ei. Toodi välja asjaolu, et Skype'i ja MSN'i teel läbiviidava videokõne puhul on menetlejal vaja 2 kuvariga arvutit, millest üks kuvar kannab üle videokõnet ja teisel kuvaril saab samaaegselt ülekuulamise protokoll koostada.

10. Keda menetluse raames kaugülekuulamise teel üle kuulata?

Kõik vastanud vastasid antud küsimusele üheselt, et vääртеomenetluses saab kaugülekuulamise korras üle kuulata ainult tunnistajat. Üks vastanutest avaldas arvamust, et menetlejal võiks olla võimalus kaugülekuulamise teel üle kuulata ka menetlusosalust isikut. Intervjueeritav põhjendas seda sellega, et menetluse käigus jõutakse tihti olukorrani, kus menetlusosalune isik toob oma ütlustega välja mõne asjaolu, mille tõttu ei ole võimalik menetlusosaluse isikuga koheselt kõiki vajalike menetlustoiminguid läbi viia ja menetleja peab uute asjaolude välja selgitamiseks tegema uusi menetlustoiminguid ning hiljem menetlusosaluse isiku uuesti jaoskonda kutsuma. Täna soovitakse menetlus ökonoomiat silmas pidades menetlejate poolt kaugülekuulamise korras üle kuulata just

tunnistajatena kaupluste ja bensiinijaamade juhatajaid kuna nende ettevõtetes pannakse vargusi toime iga päev.

11. Milliseid kanaleid soovivad menetlejad kasutada digitaalsete dokumentide allkirjastamise edastamiseks?

Vastus oli ühene. Protokoll edastatakse ülekuulatavale elektronkirja teel, ülekuulatava poolt antud elektronkirja aadressile. Intervjueeritavate sõnul on seda võimalik edastada ka e- toimiku süsteemi kaudu, kuid täna seda ei kasutata, kuna see teeb dokumendi allkirjastamise isikule veel keerulisemaks.

12. Millisele elektronposti aadressile tuleks ülekuulamise protokoll edastada?

Kõigi vastanute vastus oli üks: menetlustoimingule allutatud isiku poolt antud elektronposti aadressile. Samas menetlejad teatasid, et elektronposti aadress võiks sisaldada isiku ees ja perekonna nime, kuid selliste andmete puudumine ei takista kaugülekuulamise läbiviimist. Intervjuu käigus rõhutasid vastanud, et elektronposti aadress ei oma tähtsust, kuna ülekuulamise protokoll edastatakse isikule digitaalselt allkirjastatuna ja krüpteerituna ehk dokumenti saab avada ainult aadressaat, ID- kaardi ja PIN- koodi olemasolul. Kõrvalised isikud seda avada ei saa. Seadus annab võimaluse edastada ülekuulatavale protokoll ilma krüpteerimata juhul, kui ülekuulatav sellega ise nõus on. Intervjueeritavad on seda võimalust ka kasutanud ja enamasti edastatakse ülekuulamise protokoll krüpteerimata. Protokoll edastatakse isikule digitaalselt allkirjastatuna. Kuidas isik protokolliga menetlejale tagastab, on isiku vaba valik, kuid enamasti saadetakse see tagasi digitaalselt allkirjastatuna, kuid krüpteerimata, menetleja elektronkirja aadressile. Intervjueeritavad väitsid, et enamus ülekuulatavaid soovisid dokumenti saada krüpteerimata, kuna krüpteeritud dokument muudab avamise ja allkirjastamise veelgi keerulisemaks.

13. Kas soovite midagi lisada või soovitada kaugülekuulamise rakendamise osas.

Kaugülekuulamist läbi viinud ametnikud vastasid, et kaugülekuulamise läbiviimise juures ei ole midagi keerulist ega ületamatut. Soovitusena tehti ettepanek, et menetleja, kes esimest korda hakkab läbi viima kaugülekuulamist, peab läbi proovima dokumendi ümbersalvestamise, kuna ülekuulatavale ei sobi faili vorming: politsei kasutuses olev tekstitöötlemisprogrammi versioon ei tarvitse kokku sobida ülekuulatava kasutuses oleva

programmiga. Enne kaugülekuulamise alustamist tuleks läbi proovida ka dokumendi digitaalne allkirjastamine, krüpteerimine ja selle edastamine ning vastuvõtmine. Intervjueeritavate soovitus oli, et enne kaugülekuulamise läbiviimist võiks ühe korra kogu selle protsessi kogenuma kolleegiga läbi teha. See annab menetlejale praktilise kogemuse, mida saab hiljem jagada nii teiste kolleegidega kui ka ülekuulatavaga.

Intervjuu läbiviimise käigus kerkis lisaks esitatutele veel lisaküsimusi:

- Miks te hakkasite kasutama kaugülekuulamist?

Sellele küsimusele vastasid kaks menetlejat, et selleks oli vajadus ja tekkinud oli ka võimalus. Nemad teadsid sellest võimalusest juba varem, kuid ei kasutanud, kuna puudus digitaalsete protokollide säilitamise võimalus. 2009. aasta lõpus võttis PPA kasutusele politseiinfosüsteemi MIS. See võimaldab salvestada ja säilitada kaugülekuulamise protokolle e-toimikus. Teiseks oluliseks põhjenduseks toodi just asjaolu, et täna menetlejate hulgas kasutusel olev eriülesannete koostamine on töömahukas, aegavõttev ja teisi jaoskondi koormav tegevus. Kahe intervjueeritava seisukoht oli, et just kaugülekuulamine peaks välja vahetama kasutusel oleva eriülesannete süsteemi. Kaks vastanut ütles, et kuulsid kaugülekuulamise võimalusest oma kolleegilt. Ka Lõuna Politseijaoskonda on kaugülekuulamise kasutamise võimalus jõudnud just läbi erinevate vestluste kolleegidega. Jääb mulje, et meie tehnikasajandil liigub hea praktika ikkagi ainult suust suhu, tavalvalt tavalvale, sõbralt sõbrale, nagu muistne rahvatarkus. See annab käesoleva uuringu autorile teadmise, et seda uuringut on vaja, et kiirendada kaugülekuulamise rakendamist erinevates politseiasutustes.

- Miks te varem kaugülekuulamist läbi ei viinud?

Intervjueeritavate vastus oli ühene, puudus võimalus ja ka teadmine sellisest võimaluses. Olenemata asjaolust, et igapäevaselt loevad menetlejad nii VTMS kui ka KrMS, ei panda tihti tähele kõike seal sätestatud, kasutatakse igapäevaselt vajalikke ja harjumuspäraseid lõike. Varem puudus sellise võimaluse järele ka vajadus: digitaalsete dokumentide kasutuselevõtt on hoogustunud just viimase pooleteise aasta jooksul.

Intervjuu käigus on selgunud, et menetlejate arvates on kaugülekuulamist väärtemenetluses vaja. Kaugülekuulamise ühe kõige positiivsema asjaoluna toodi välja see, et kaugülekuulamise läbiviimine ei vaja eriteadmisi ega erioskusi ning see kergendab oluliselt menetleja tööd. Intervjueeritavate sõnul meeldib see lahendus ka toimingule allutatud isikutele. Peale esimese kaugülekuulamise läbiviimist on menetleja seda võimalust aina rohkem ja rohkem kasutama hakanud. Kõik intervjuus osalenud tõdesid, et kaugülekuulamise läbiviimise kohta on vaja koostada juhend, mis oluliselt kergendab menetleja tööd tema esimese kaugülekuulamise toimingu läbiviimisel. Juhend kiirendab kaugülekuulamise rakendamist nii Põhja kui ka teistes prefektuurides. See annaks menetlejate teadmise, et ka sellisel viisil on võimalik ülekuulamist läbi viia. Olulisema punktina tõid intervjueeritavad välja asjaolu, et kaugülekuulamise kasutuselevõttust ei ole võitnud mitte ainult menetlejad ise ja nende poolt ülekuulatavad isikud, vaid ka teiste asutuste politseiametnikud, kuna viimastele ei edastata enam eriülesandeid.

KOKKUVÕTE

Töö käigus on autor jõudnud järeldusele, et kaugülekuulamist saab ja on vaja teatud juhtudel vääртеomenetluses läbi viia. Sellest olenemata on tekkinud küsimusi, leitud mõningaid puudusi ja kitsaskohti, millele edaspidi tuleb tähelepanu pöörata.

Olulisemaks puuduseks peab autor asjaolu, et KrMS § 69 annab menetlejale võimaluse kaugülekuulamist läbi viia vaid teatud asjaolude olemasolul. See tähendab, et menetlejal põhimõtteliselt puudub võimalus ise otsustada, kas kuulata tunnistaja üle kaugülekuulamise teel või vahetult. Nimetatud otsustusvabadus on siiski oluline, sest väga tihti on menetlejal tegemist sarnaste avaldustega, nt samast kaubanduskeskusest või bensiinijaamast toime pandud sarnaste vargustega, kus kõik asjaolud on välja toodud juba politseile saadetud avalduses ning ülekuulamise protokolliga tuleb samad andmed vaid formaalselt ülekuulamisprotokolliks vormistada. Sellistel juhtudel on mõistlik kasutada kaugülekuulamist, sest ülekuulata on enamasti seesama kaubanduskeskuse või bensiinijaama juhataja, kelle ütlustes ega isikusamasuses ei ole põhjust kahelda. Ühtlasi võib selliste isikute ülekuulamisvajadus olla igapäevane, kuna vargusi neist asutustest toimub iga päev. Selline lähenemine kergendab oluliselt nii avaldajate kui ka politseiametnike tööd vääртеomenetluse läbiviimisel. Samuti töötab selline lahendus politseile kui organisatsioonile positiivse kuvandi loojana, vähendades klientide ajakulu ning muutes suhtlemise politseiga oluliselt mugavamaks. Lähtuvalt eeltoodust teeb autor siinkohal ettepaneku KrMS § 69 lg 1 täiendamiseks selliselt, et menetlejal oleks diskretsiooniõigust kasutades võimalus kaugülekuulamise läbiviimise kohasuse üle otsustada. Sama KrMK § 69 lg 3 sõnastusse teeb autor ettepaneku viia sisse sõna „enda“, et vältida sõnastusest tulenevat vääritlemist, justkui oleks tunnistaja kaugülekuulamiseks vajalik saada samas asjas kahtlustatava või süüdistatava nõusolek.

Lisaks ülaltoodule pole vähemoluline kaugülekuulamise rakendamisel menetlejate koormuse vähendamine ning ressursi sääst. Praeguse töökorralduse juures saadab menetleja kaugel viibiva tunnistaja ülekuulamiseks erinõude sellesse prefektuuri, mille haldusallas ülekuulata viibib. Eriülesande koostamine on ajamahukas, selle edastamine ning tagasi saamine aeganõudev ning samuti tekitab see lisakohustusi teise prefektuuri töötajatele. Siin saab kaugülekuulamise abil paljudel juhtudel oluliselt kiirendada menetluskäiku ning kokku hoida väärtuslikke ressursse.

Välja tuleb siinkohal tuua ka asjaolu, mis antud teemat käsitledes üles kerkis. Nimelt ei ole seadusandja pööranud tähelepanu võimalusele, et isik, keda kohtuväline menetleja soovib menetluse käigus tunnistajana üle kuulata, viibib koos oma telefoni ja arvutiga välismaal, mis on tänapäevase elukorralduse juures üsna igapäevane. Samuti pole välistatud situatsioon, kus ülekuulatavat menetlejat oma välisriigis viibimisest ei informeeritud, andes näiteks Skype'i kaudu ütlusi, vastu võttes ja tagastades dokumente elektronposti teel. Kuidas menetleja sellisel juhul peaks käituma ja kas see peaks tekitama mingeid erisusi ülekuulamise protseduuris? Selline olukord on hetkel seadustega reguleerimata, kuid seadusandjal tuleks siin otsustada, kas seda on vaja reguleerida ja kui, siis kuidas sellele küsimust tuleks lahendada, samuti saab seda küsimust edasi käsitleda mõne teise uurimustöö raames.

Politseijaoskondades on olemas tehnilised vahendid, mille vahendusel kaugülekuulamist läbi viia. Uurimustöö tulemuste põhjal saab järeldada, et hetkel takistavad kaugülekuulamise aktiivsemat kasutamist peamiselt kaks asjaolu. Esimene ning olulisem on oskuste ja teadmiste puudumine just digitaalallkirja ja krüpteerimise osas. Digitaalallkirjastamisega seonduvat on PPA-s põgusalt puudutatud teabeturbe alasel koolitusel, mille peamine eesmärk oli andmete, arvutite ja andmekandjate õige kasutamine ja nendel oleva teabe kaitsmine. ID-kaardi kasutamise võimalustest rääkides peatuti põgusalt vaid ID-kaardi kasutamisel andmete kaitsmise aspektidel. PPA ametnikele ei ole tehtud praktilisi koolitusi digitaalallkirjastamise ja krüpteerimise kohta. Sellest tulenevalt teeb autor ettepaneku PPA-le digitaalallkirja andmise ja krüpteerimise praktilise koolituse koostamiseks ning läbi viimiseks menetlejate sihtrühmale.

Teise olulise puudusena tuleb mainida tehniliste vahendite puudumist politseijaoskondades. Uurimustöö põhjal saab järeldada, et kaugülekuulamist on soovitatav läbi viia audiovisuaalselt, milleks sobivaim vahend võiks hetkel olla Skype. Politseijaoskondades on olemas ainult lauatelefonid, millega kaugülekuulamist läbi viia ja needki pole tehnilise varustatuse poolest selleks õigel tasemel. Intervjueeritavad rõhutasid küsitluse käigus samuti vajadust kaasaegsete tehniliste vahendite järele. Seega on kerkinud vajadus menetlejate töö lihtsustamiseks ning tõhustamiseks politseijaoskondadesse muretseda multifunktsionaalsed lauatelefonid, millel on käedvabad funktsioon ning numbrinäit. Järgmise sammuna on vajalik võtta kasutusele videokõned kui vahetust ülekuulamisest kõige vähem erinev kaugülekuulamise viis, mida on lähtuvalt eeltoodust kõige soodsam läbi viia Skype'i abil. Selleks on tarvis igasse politseijaoskonda komplekteerida kaugülekuulamise läbiviimiseks kabinet, milles on kahe kuvariga varustatud arvuti, millesse on installeeritud Skype programm kasutaja nimega *Politsei. nr...* Sellise kasutajanime loomine annab võimaluse luua piisava arvu kontosid erinevate jaoskondade ja menetlejate tarbeks. Kaks kuvarit annab võimaluse ühelt näha ülekuulatavat ning teisel samaaegselt ülekuulamisprotokolli koostada.

Käesoleva uurimustöö tulemusena on autor koostanud kaugülekuulamise juhendi kohtuvälistele menetlejatele, arvestades hetkel kehtivaid seadusi. Nimetatud juhend on toodud käesoleva uurimustöö Lisas 2.

Eestis reguleerib käesoleva lõputöö raames vaadeldud kaugülekuulamise võimalusi peamiselt KrMS. VTMS, mille kohaselt viiakse läbi väärtemenetlust, antud menetlusliiki ei käsitle ning annab võimaluse kaugülekuulamise läbiviimiseks KrMS sätete kohaselt. Digitaalallkirja andmist ning digitaalsete dokumentide edastamist käsitlevad Digitaalallkirja seadus ja STVES. Seega on olemas seaduslik baas kohtuvälises menetluses kaugülekuulamise läbiviimiseks, dokumentide digitaalallkirjastamiseks ning digitaalsete dokumentide edastamiseks ehk on olemas seaduslikud alused kohtuvälises menetluses kaugülekuulamise läbiviimiseks, mille välja selgitamine oli käesoleva lõputöö üks eesmärke.

Lõputöö eesmärgiks seati ka kohtuvälises menetluses kaugülekuulamise läbiviimisel esinevate kitsaskohtade ja puuduste väljaselgitamine ning vajadusel nende parandamiseks ettepanekute tegemine, samuti kaugülekuulamise kasutusele võtmisega seonduvate positiivsete tulemuste välja selgitamine. Selleks on lisaks kehtivatele õigusaktidele uuritud ka teiste asutuste praktikat ning läbi viidud analüüse. Tuvastatud on mõningad puudused õigusnormides, mille parandusettepanekud ning kerkinud küsimused, mida saab edaspidiselt käsitleda teistes uurimustöodes, on tehtud töö kolmandas peatükis. Samuti on leitud, et kaugülekuulamise kasutusele võtmine võib teatud juhtudel oluliselt lihtsustada menetlejate tööd, vähendada ressursikulu ning olla politseile kui organisatsioonile positiivse kuvandi loojaks klientide ajakulu vähendamisel ning politseiga suhtlemise mugavamaks muutumisel.

Lõputöö eesmärgipüstitusel võeti sihiks uurida ka erinevate tehnikavahendite sobivust kaugülekuulamise läbiviimisel ning selgitada välja menetlejate enda arvamused seonduvalt kaugülekuulamise läbiviimisega kohtuvälises menetluses. Jõutud on järeldusele, et kaugülekuulamiseks sobivad tehniliste lahenduste poolest kõige enam videokõne lahendused, eelkõige Skype ning audiokõne kasuks otsustades on vajalik multifunktsionaalne lauatelefon, milliste kasutuselevõtuks on tehtud ettepanekud töö kolmandas peatükis. Menetlejate arvamused on välja toodud töö teises peatükis ning nende alusel saab järeldada, et menetlejad peavad kaugülekuulamist vajalikuks menetlustoiminguks ning soovivad seda praegusest enam kasutusele võtta.

Võib asuda seisukohale, et väärteomenetluses on võimalik ja vajalik kasutada kriminaalmenetluses ettenähtud menetlustoimingut kaugülekuulamist. Kaugülekuulamise kasutamisega on võimalik oluliselt kiiremini ja vähesema ressursikuluga läbi viia menetlustoimingut. Oluline on suurendada menetlejate vastutust kaugülekuulamise vajalikkuse üle otsustamisel igast konkreetsest juhtumist lähtuvalt. Läbiviidud intervjuude käigus tuli selgelt välja asjaolu, et kaugülekuulamist on vaja ja see tuleb politseis laialdasemalt kasutusele võtta. Hetkel ei ole kaugülekuulamise läbiviimise takistuseks seaduste puudulikkus või tehniliste vahendite puudumine, vaid pigem menetlejate teadmatus sellise menetlustoimingu võimalikkusest. Lõputööle annab

praktilise väärtuse selle raames koostatud juhend „Kaugülekulamise läbiviimine kohtuvälises menetluses“, mis annab menetlejatele vajalikud teadmised ja oskused kaugülekulamise läbiviimiseks. Tehtud on ka ettepanek vastavasisulise koolitusprogrammi koostamiseks väärtemenetlejatele. Autor on veendunud, et peale juhendi kinnitamist PPA juhtkonna poolt hakatakse seda võimalust oluliselt rohkem kasutama.

SUMMARY

The Republic of Estonia is known as an E-country. We have drawn attention over the whole world through implementation of different IT programs and through inventions of innovative IT solutions and their application. In recent times a question has been brought up: “Do the different authorities use all these possibilities as well?” The aim of this graduation work is to study if the North Prefecture of the Police and Border Guard Board is using the IT facilities and solutions during the performance of misdemeanours’ proceedings. The work consists of three chapters; the first one presents a survey of legislation on distant interrogation matters, to find out if and how there is any opportunity to perform distant questioning. The second chapter gives a review of respectively existing facilities and experiences. The third chapter is made up of an expert interview. In the resume conclusions and proposals are being made. The work’s extent is 38 pages. A plan of the expert interrogation and an instruction of distant interrogation for the staff of North Prefecture inspectors conducting the proceedings of misdemeanours, created as a result of the study, have been attached to the graduation work.

The study proves that there is a possibility and a necessity to use distant questioning to perform the foreseen misdemeanour proceedings. The use of distant questioning enables to perform the proceeding remarkably faster and with less waste of resources. It is essential to increase the responsibility of the conductor of proceedings in decision-making about the necessity of distant interrogations based on every real offence. It became clear during the performed questionings that distant interrogation is necessary and it must be undertaken more widely by police. At present time there are no obstacles like lack in legislation or lack of technical facilities, but there is a lack of knowledge among the police staff about the possibilities of such procedure. The practical value of this graduation work emerges from the instruction named “The Performance of Distant

Interrogation in Out-of-Court Proceedings” which offers necessary knowledge and experience to perform distant questionings.

KASUTATUD KIRJANDUS

Digitaalalkirja seadus. 8.03.2000, jõustunud 15.12.2000 - RT I 2000, 26, 150...

01.01.2011 www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13116484 välja otsitud 26.02.2011

„*“Diemer; H. Die Anfechtbarkeit von Entscheidungen im Zusammenhang mit der audiovisuellen Vernehmung eines Zeugen in der Hauptverhandlung. - Strafverteidigerforum (StraFo), 2000, juli, S 218

Encryption overview. Skype kodulehel <http://www.skype.com/intl/en/security/detailed-security/#encryption> välja otsitud 24.02.2011

Karistuseseadustik 06.06.2001, jõustunud 01.09.2002 – RT I 2001,61,364...RT I, 11.03.2011, 2 <https://www.riigiteataja.ee/akt/111032011002> välja otsitud 26.03.2011

Kask. K. 2009 Erialaspetsialistide pädevus alaealiste tunnistajate ja kannatanute ülekuulamise kohta. valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/riigikantselei/strateegia/poliitika-analuusid-ja-uuringud/tarkade-otsuste-fondi-uuringute-kokkuvotted/Alaealiste_ulekuulamise_uuringu_1_pparuanne.pdf välja otsitud 26.02.2011

Kergandberg, E. ja Sillaots, M. 2006. Õigusteaduse õpik menetlusõigus Kriminaalmenetlus, Tallinna Raamatutrükikoda, Kirjastus Juura.

Kriminaalmenetluse seadustik. 12.02.2003, jõustumise 1.07.2004 - RT I 2003, 27, 166...RT I, 21.12.2010, 29 www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13334947 välja otsitud 26.02.2011

Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. www.osale.ee/konsultatsioonid/files/consult/116_seletuskirix.pdf välja otsitud 26.02.2011

Kriminaalteabe ja analüüsi talitus 2009 Kriminaalpoliitika osakond Inimkaubanduse definitsiooni ja kuriteokoosseisu analüüs. www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50155/IK+definitsiooni+ja+kuriteokosseisu+analuus.1%F5plik.pdf välja otsitud 26.02.2011

Krüger, U. 2008 Ülekuulamine kohtueelses menetluses õiguslikud aspektid. Sisekaitseakadeemia.

Koolmeister, I., Kangur, A., Lind, S., Pajula, E., Ploom, T. ja Sirk, I. 2007. Väärteomenetluse seadustik kommenteeritud väljaanne. Tallinn Raamatutrükikoda. Kirjastus Juura.

Kõneside lisateenused. EMT kodulehelt <https://www.emt.ee/hinnad/koneteenused> välja otsitud 31.03.2011

Lindmäe. H. 1995 Menetlustaktika I. Tallinna Raamatutrükikoda. Juristide Täienduskeskus.

Riigipiiri seaduse, karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (186)-1. Riigikogu kodulehelt <http://www.riigikogu.ee/?op=otsing&s=RPD&q=riigipiir+seletuskiri+%28186%29-1&x=8&y=9> välja otsitud 22.03.2011

Süüteomenetluses digitaalallkirjastatud ja muu digitaalse dokumendi vormistamise, edastamise ja säilitamise kord. Vastu võetud justiitsministri määrusega 22.07.2008, jõustunud 08.08.2008 - RTL 2008, 66, 935 www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13006809 välja otsitud 26.02.2011

Videokõne. EMT kodulehelt <https://www.emt.ee/teenused/koned/videokone> välja otsitud 06.03.2011

Väärteomenetluse seadustik. 22.05.2002, jõustunud 1.09.2002 - RT I 2002, 50, 313...
01.01.2011 <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13318936> välja otsitud 01.03.2011

LISA 1 EKSPERTINTERVJUU

Hea vastaja!

Palun Teie abi uurimuse "Kaugülekuulamise rakendamine väärteomenetluses Põhja Prefektuuris" läbiviimisel. Intervjuu peamine eesmärk on saada ülevaade kaugülekuulamise kasutamisest Põhja Prefektuuris. Soovin saada ülevaadet menetlejate eelistuste kohta kaugülekuulamise läbiviimisel, milliseid tehnilisi vahendeid kasutatakse või milliseid soovitakse kasutada. Samuti soovin saada Teie arvamust antud valdkonnas esinenud probleemide olemuse ja nende lahendamise võimaluste kohta.

Tegemist on struktureeritud süvaintervjuuga, mille käigus esitatakse intervjuueeritavale kokku 13 küsimust. Süvaintervjuus kasutatakse vastaja vastuseid uuritavasse temaatikasse sügavamale sukeldumiseks, ehk küsimuste vahele võivad tulla täiendavad või täpsustavad küsimused.

Käesoleval uurimusel on ainult teaduslikud eesmärgid. Intervjuu on anonüümne ehk uurimustöö käigus ei avaldata Teie nime ega personaalseid isikuandmeid. Intervjuu tulemustega on võimalik tutvuda interneti keskkonnas lõputöö avaldamisel.

Teie, nagu kõik teisedki sattusite vastajate hulka, kuna olete väärteomenetluse raames kaugülekuulamist läbiviinud.

Ette tänades.

Margo Erm

1. Milline on Teie haridus?
2. Milline on teie arvuti kasutamise oskus?
3. Millist väljaõpet on vaja ametnikule, et läbi viia kaugülekõulamist?
4. Millised takistused on ilmnenud kaugülekõulamise läbiviimisel?
5. Kas väärtemenetluse läbiviimisel on kaugülekõulamine vajalik?
6. Millist tehnilist lahendust olete kaugülekõulamisel kasutanud?
7. Milliseid tehnilisi vahendeid on Teie jaoskonnas olemas, et läbi viia kaugülekõulamist?
8. Millised tehnika vahendid peavad olema Teie jaoskonnas, et läbi viia kaugülekõulamist?
9. Millist vahendit kasutaksite kaugülekõulamisel?
10. Keda menetluse raames kaugülekõulamise teel üle kuulata?
11. Milliseid kanaleid soovivad menetlejad kasutada digitaalsete dokumentide allkirjastamise edastamiseks?
12. Millisele elektronposti aadressile tuleks ülekõulamise protokoll edastada?
13. Kas soovite midagi lisada või soovitada kaugülekõulamise rakendamise osas?

Suur tänu Teile!

LISA 2 JUHEND KAUGÜLEKUULAMISE LÄBIVIIMINE KOHTUVÄLISES MENETLUSES

I ÜLDSÄTTED

- 1 Käesoleva juhendiga sätestatakse politseitegevuse põhimõtted ja korraldus kaugülekuulamise läbiviimisel väärteomenetluses Põhja Prefektuuris (edaspidi prefektuuris).
- 2 Kaugülekuulamine - KrMS § 69 lg 1 ülekuulamine tehnilise lahenduse abil, mille käigus menetlusosalised otseülekandena vahetult näevad ja kuulevad uurimisasutuses mitteviihiva tunnistaja ütluse andmist ja saavad talle küsimusi esitada (Kriminaalmenetluse seadustik 12.02.2003).

II KAUGÜLEKUULAMISE LÄBIVIIMISE I ETAPP

- 3 Isiku tuvastamine: kaugülekuulamise läbiviimisel tuleb sarnaselt vahetu ülekuulamisega ülekuulatavalt küsida tema isikuandmed, elukoha andmed ning isikuttõendava dokumendi andmed ja number, mis märgitakse ülekuulamise protokollile arvestades KrMS § 74 tulenevaid nõudeid.
- 4 Menetleja selgitab välja, kas isik omab teavet tõendamiseseme asjaolude kohta, ehk kas isikut on vajalik üle kuulata.
- 5 Menetleja peab välja selgitama vastavalt KrMS § 69 lg 2 p 3-le, kas ülekuulatav on kaugülekuulamisega nõus.
- 6 Menetleja peab välja selgitama kas menetlustoimingule allutatud isikul on olemas oskused ja ka tehnilised võimalused vastu võtta elektroonilist kirja või tutvuda digitaalse dokumendiga e-toimiku süsteemi kaudu. Ülekuulatav peab omama ID-

kaarti, kehtivaid sertifikaate, PIN-koode ja ID-kaardilugeja võimekusega arvuti kasutamise võimalust.

- 7 Vestluse käigus tuleb lahendada ka dokumendi isikule kättetoimetamise ja politseiasutusse tagasi toimetamise viis:
 - menetluskokument edastatakse isikule elektronpostiga;
 - menetluskokument edastatakse e-toimiku süsteemi kaudu, kui isik on selleks nõusoleku andnud;
 - dokument edastatakse paberkandjal.
- 8 Tuleb kokku leppida, millises vormingus dokument salvestatakse ja millist kanalit pidi see peale ülekuulamise lõppu edastatakse.
- 9 Tuleb välja selgitada, kas dokument edastatakse krüpteeritult või mitte.

Menetlustoimingule allutatud isikule tuleb tutvustada tema õigusi ja kohustusi, mille kohta tehakse märge ka tunnistaja ülekuulamise protokollile.

III KAUGÜLEKUULAMISE LÄBIVIIMISE II ETAPP

- 10 Teises etapis toimub tunnistaja ülekuulamine tõendamiseseme asjaolude kohta (KrMS § 68 lg 4). Erisusena tuleb siinkohal käsitleda asjaolu, et peale ütluste protokollimist tuleb protokollitud ütlused ülekuulatavale ette lugeda ja anda ülekuulatavale võimalus teha oma ütlustes parandusi või täpsustusi. Seda seetõttu, et vastasel juhul tutvub kaugülekuulamise puhul ülekuulatav oma ütlustega alles siis, kui menetleja on protokollis digitaalselt allkirjastanud, millega temalt võetakse võimalus protokollis oma ütlusi korrigeerida.

IV KAUGÜLEKUULAMISE LÄBIVIIMISE III ETAPP

- 11 Kui toiming on lõppenud ja ülekuulamise protokoll on valmis, tuleb see salvestada vastavalt SDVES § 1 lg 1 kuni 4 toodud failivorminguks:
 - 11.1 jätta vormindamata txt vormingusse
 - 11.2 vormindada RTF (*Rich Text Format*),
 - 11.3 PDF (*Adobe Portable Document Format*)

11.4 ODF (*Open Document Format*) faili formaati.

12 Kui dokument edastatakse elektronpostiga avaliku andmesidevõrgu kaudu, peab see olema varustatud „Digitaalallkirja seaduse“ nõuetele vastava digitaalallkirjaga. Delikaatseid isikuandmeid sisaldav dokument krüpteeritakse, kasutades vastuvõtja „Digitaalallkirja seaduse“ nõuetele vastava sertifikaadi avalikku võtit. Sellist dokumenti ei pea krüpteerima, kui andmesubjekt on andnud nõusoleku dokumendi edastamiseks krüpteerimata (SDVES 22.07.2008).

13 Peale seda kui ülekuulata on protokolliga tutvunud ja selle digitaalselt allkirjastanud, tagastab ta selle menetlejale, kes salvestab dokumendi politsei ühtsesse menetlussüsteemi MIS. Menetleja võib otsustada selle ka välja trükkida ja lisada pabertoimiku juurde paber dokumendina.

V LÕPPSÄTTED

14 Kaugülekuulamist tohib väärtemenetluses kasutada tunnistaja (kannatanu, eksperdi) suhtes KrMS § 69 lg 1 toodud juhtudel, milleks on:

- kui tunnistaja vahetu ülekuulamine on raskendatud;
- kui vahetu ülekuulamine põhjustab ülemääraseid kulutusi.

Margo Erm
Vanemkomissar
Menetlusteenistuse vanem
Lõuna Politseijaoskond

Juhendi Lisa 1:

KAUGÜLEKUULAMISE PROTOKOLL

PÕHJA PREFEKTUUR
TUNNISTAJA KAUGÜLEKUULAMISE PROTOKOLL

väärteoasjas nr

„.....” **2011**

Tallinnas

..... **ühendust võetud „.....” 2011 kell**

(ülekuulatava ees ja perekonna nimi)

telefonil nr.teel

Uurimistoimingu algus: **kell**

Põhja Prefektuuri

(Menetleja ametniku ametinimetus ja nimi)

juhitudes KrMS §-dest 66, 68, 69, 70-74, 146, VTMS §-dest 2 ja 31 lg 1 ja Digitaalallkirja seaduse §-st 3 lg 1 ning Süüteomenetluses digitaalallkirjastatud ja muu digitaalse dokumendi vormistamise, edastamise ja säilitamise korrast kuulas üle tunnistaja:

1.Tunnistaja andmed:

1)Ees- ja perekonnanimi:

2)Isikukood või sünniaeg:

3)Kodakondsus: 4)Haridus:

5)Elu- või asukoht:

6)Töökoht või õppeasutus:

7)Kontaktandmed:; **e-mail:**.....

8) Suhe kannatanu ja/või kahtlustatavaga:

Tunnistaja õigused ja kohustused:

Tunnistaja on kohustatud ilmuma kohtuvälise menetleja, prokuratuuri või kohtu kutsel; andma tõeseid ütlusi, kui ütluste andmisest keeldumiseks puudub seaduslik alus KrMS seadustiku §-de 71-73 järgi (KrMS § 66 lg 3); osalema menetlustoimingus ning alluma uurimisasutuse, prokuratuuri ja kohtu korraldustele. Tulenevalt VTMS § 33 ei tagata vääртеomenetluses tunnistaja anonüümsust. Tunnistajale selgitatakse tema õigust kirjutada ütlusi omakäeliselt (KrMS § 68 lg 1). Tunnistaja võib ütlusi andes kasutada arvandmete ning nimede ja muude raskesti meespeetavate andmete kohta märkmeid ja muid dokumente (KrMS § 68 lg 3). Õigus keelduda tunnistajana ütluste andmisest on kahtlustatava või süüdistatava: alanejal ja ülenejal sugulasel; õel, poolõel, vennal, poolvennal või isikul, kes on või on olnud abielus kahtlustatava või süüdistatava õe, poolõe, venna või poolvennaga; võõras- või kasuvanemal, võõras- või kasulapsel; lapsendajal ja lapsendatul; abikaasal, püsivas kooselus oleval isikul ja tema vanemal, sealhulgas pärast abielu või püsiva kooselu lõppemist (KrMS § 71 lg 1). Tunnistaja võib keelduda ütluste andmisest ka siis, kui ütlused võivad **kuriteo või väärteo** toimepanemises süüstada teda ennast või käesoleva paragrahvi lõikes 1 loetletud isikuid (KrMS § 71 lg 2). Õigus tunnistajana keelduda kutsetegevuses teatavaks saanud asjaolude kohta ütluste andmisest on: Eestis registreeritud usuorganisatsiooni vaimulikul; kaitsjal ja notaril, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti; tervishoiutöötajal ja farmatseudil isiku päritolusse, kunstlikku viljastamise, perekonnasse või tervisesse puutuvate asjaolude puhul; isikul, kellele on seadusega pandud ameti- või kutsesaladuse hoidmise kohustus (KrMS § 72 lg 1). Tunnistajal on õigus keelduda ütluste andmisest nende asjaolude kohta, mille suhtes kohaldatakse riigisaladuse seadust (KrMS § 73 lg 1). Tunnistajal on õigus kuni asja kohtuvälise menetleja otsuse tegemiseni esitada kohtuvälise menetleja juhile kaebus kohtuvälise menetleja tegevuse peale; vaidlustada vääртеomenetluse alustamata jätmine ja lõpetamise VTMS § 76 sätestatud korras; esitada tõendeid; esitada taotlusi ja kaebusi; tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning teha menetlustoimingu tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokolliga kohta avaldusi, mis protokollitakse.

2. Tunnistajale on tutvustatud tema õigusi ja kohustusi KrMS §-des 66, 68, 69, 71-73 ja VTMS §-des 33, 59, 60 ja 76 ning selgitatud nende sisu. Vähemalt 14-aastast tunnistajat on hoiatatud, et ütluste andmisest seadusliku aluseta keeldumise ja teadvalt vale ütluse andmise eest järgneb vastutus KarS §-de 318 ja 320 järgi.

3. Mulle on selgitatud vääртеomenetluse seadustiku §-de 58, 59 sätteid ning olen teadlik, et käesoleva uurimistoiminguga on vääртеomenetlus alustatud.

Küsimus: Kas Teile on arusaadavad Teie õigused ja kohustused?

.....

4. Ütlused:

.....

.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Küsimus: Kas soovite ütlusi täiendada või midagi lisada?

.....

5. Protokollis lisad:

.....

6. Märkused protokollis kohta: Protokoll koostatud minu sõnade järgi, mulle ette loetud, minu poolt läbi loetud ja vastab tõele.

7. Menetlustoimingus osalejatele on selgitatud, et vastavalt VTMS § 62 ei ole kohtuvälise menetluse kohta lubatud andmeid avaldada enne otsuse tegemist, kui nende teatavaks saamine võib kahjustada vääртеomenetlust, riigi- või ärisaladust, kõlblust, perekonna- või eraelu või alaealise huve.

Uurimistoimingu lõpp: kell

Menetleja: /allkirjastatud digitaalselt/

(allkiri)

(eesnime esitähht ja perenimi)

Tunnistaja: /allkirjastatud digitaalselt/

(allkiri)

(eesnime esitähht ja perenimi)

Tõlk:

(allkiri)

(eesnime esitähht ja perenimi)